

بزرگراه نجات جهانیان

قرآن کریم، نهج البلاغه و صحیفه سجادیه به خط بریل

اعظم قاسمی^۱

تاریخ آشنایی مسلمانان با بریل

لوییس بریل در ۱۸۲۴م خط بریل را پایه گذاری و اختراع کرد. هدف او، ابداع خطی بود که هم نوشتن و هم خواندن آن برای نابینایان راحت باشد. او به این نتیجه رسید اگر کلمات و حروف را به نقاط برجسته تبدیل کند، نابینایان می‌توانند با استفاده از دستگاه برجسته ساز نقطه کلمات را روی کاغذهای ضخیم حک کنند، سپس با سر انگشتان و حس لامسه آن نقطه‌ها که جانشین کلمات شده‌اند، خوانده شود. تمامی نبوغ لوییس بریل در این بود که کلمات و حروف را به نقطه تبدیل کند. آنگاه این نقاط را برجسته نماید، به طوری که با لمس آنها توسط نابینا، کلمه و حرف تداعی شود.

اولین بار، خط بریل توسط پاستور کریستوفل در ۱۲۹۹ش وارد ایران شد و او به کمک چند تن از معلمین ایرانی، متون درسی و آموزشی برای نابینایان به خط بریل آماده کردند. یعنی حدود یکصدسال پس از اختراع خط بریل در اروپا، این خط به ایران آورده شد و در نتیجه نابیناهای ایران یکصدسال دیرتر به بریل پیوستند.

یک مسیونر انگلیسی به نام لاول (Lovell) اولین بار در سال ۱۸۷۰م بریل را وارد جهان عرب نمود. او در مصر ساکن بود و تلاش کرد بریل را به نابینایان مصر آموزش دهد. یعنی نسبت به ایران حدود نیم سده، بریل زودتر به جهان عرب وارد شد. آشنایی دیرتر ایرانیان با بریل هنوز آثارش پیدا است چرا که هنوز عرب‌ها به بریل آشناترند و مشکلات بریل در جهان عرب کمتر از ایران است.

اما بریل نخست در متون آموزشی به ویژه ادبیات استفاده شد و متون مذهبی بویژه قرآن و روایات دیرتر با بریل مرتبط شدند و چند دهه بعد بریل در متون مذهبی راه یافت. به همین دلایل، مشکلات بریل، زبان اشاره و کتاب گویا در جامعه مذهبی معلولین بیشتر از جاهای دیگر است. ناگفته نماند کلیسا از بدو اختراع بریل و از زمانی که کتاب گویا و زبان اشاره رونق یافت، تلاش کرد متون دینی کلیسا را با این زبا نها عرضه کند و معلولین را آموزش دهد تا به

راه هدایت و رستگاری جهانیان (صراط الهدایة للعالمین) نام مجموعه‌ای از سه متن مقدس یعنی قرآن کریم، نهج البلاغه و صحیفه سجادیه است که به خط بریل برای مراکز و کتابخانه‌های کشورهای مختلف در حال آماده شدن است. حجة الاسلام و المسلمین آقای سید جواد شهرستانی به دفتر فرهنگ معلولین مأموریت داده‌اند این مجموعه به روش علمی دقیق و شاکله نفیس و زیبا به کتابخانه‌های ملی و مهم جهان تقدیم و اهداء گردد. هدف این است که نابینایان در همه مناطق جهان، امکان دسترسی و مطالعه این آثار را داشته باشند و از طریق مطالعه متون اصلی اسلام، با معارف و آموزه‌های اسلام و شیعه آشنا شوند. نزدیک به دو قرن است، کلیسا و دستگاه پاپ، کتاب عهدین را به روش‌های مختلف از جمله خط بریل به کتابخانه‌های کشورهای اهداء کرده است. حتی در اتاق‌های هتل‌ها، نسخه‌هایی از انجیل و تورات با جلد و جعبه زیبا و شیک وجود دارد. اما جمعیت حداقل چهار میلیون نابینایان در سراسر جهان، امکان مطالعه قرآن کریم حتی در کشورهای اسلامی را ندارند زیرا قرآن به خط بریل نه تنها در کتابخانه‌های اروپا و غرب وجود ندارد، بلکه در کتابخانه‌های کشورهای اسلامی هم به ندرت یافت می‌شود.

دفتر فرهنگ معلولین این مجموعه ۲۵ جلدی را، با جعبه و صحافی نفیس به کتابخانه‌ها اهدا می‌کند. البته هم اکنون قرآن آماده شده و نهج البلاغه و صحیفه هم در حال آماده شدن است و امید است که تا پایان امسال مراسم رونمایی و اهدا آنها برگزار گردد. در اینجا از همه عزیزانی که برای به نتیجه رسیدن این پروژه زحمت کشیدند تشکر می‌شود علاوه بر حضرت حجت الاسلام و المسلمین حاج آقای شهرستانی، آقای حاج علاء الدین نجف (مدیر محترم ارتباطات ایشان) نیز تلاش گسترده‌ای میدول داشته‌اند. بی تردید پاداش همه آنان نزد خداوند کریم محفوظ است.

۱. مدیر بخش بریل دفتر فرهنگ معلولین، مدرس و حافظ قرآن کریم

مراحل عبارت‌اند از:

- ۱- آماده سازی فایل تبدیل قرآن بینایی به قرآن بریل
  - ۲- ویرایش و سجاوندی در متن بریل
  - ۳- انتشار خطوط بریل بر روی کاغذ ضخیم
  - ۴- فرمت بندی و تقسیم اوراق چاپی
  - ۵- طراحی جلد و جعبه
  - ۶- صحافی، جلدسازی و جعبه سازی
  - ۷- پخش و ارسال برای کاربران
- عمده‌ترین مشکل در مرحله نخست، مربوط به نرم افزار ویژه تبدیل به بریل (Duxbury) بوده است. با توجه به اینکه Duxbury نرم افزار ناقصی است و علائم سجاوندی را نمی‌پذیرفت و این خود مشکلات بسیاری در پی داشت. همچنین اغلاط در قرآن‌های بریل موجود، کار را دشوارتر می‌کرد. مسأله دیگر شباهت علائم و حروف در خط بریل است که در اکثر قرآن‌ها علائم و حروف بدون فاصله از یکدیگر نوشته شده است و مخاطب را به اشتباه می‌اندازد. از اینرو تلاش شده حداکثر علائم ویرایشی آورده شود؛ تا قرائت متن توسط روشندان با حداقل اشتباه همراه باشد. جهت رفع این مشکل، تمام علائم سجاوندی مانند وقف و ضبط داخل گیومه قرار گرفته است. این از مهم‌ترین تفاوت‌های بارز آن با قرآن‌های دیگر است. از اینرو دفتر فرهنگ معلولین درصدد بوده قرآنی تولید کند که دارای استانداردهای بین‌المللی، با کمترین غلط نگارشی و ویرایشی باشد. زبان بریل مثل دیگر زبانها رو به تکامل و پیشرفت است. از اینرو این قرآن در این مرحله و در این شرایط مطلوب است ولی در سال‌های آتی با تکامل بریل، باید مجدداً ویرایش شود و نکات و مسائل جدیدی وارد آن گردد.
- در حال حاضر کاغذهای مطلوب و دارای کیفیت به دلایل مختلف از جمله تحریم‌ها در بازار کم است. از طرف دیگر اگر کاغذ بریل کیفیت لازم را نداشته باشد پس از مدتی برجستگی‌ها از بین می‌رود.
- آثار بریل معمولاً در قطع بزرگ رحلی یا خستی تولید می‌شود. از اینرو حمل و نقل و نگهداری آن مشکل است. ولی تلاش شده، این قرآن حتی المقدور ابعاد کوچکتر

عنوان مبلغ مسیحی تلاش کنند.

دفتر فرهنگ معلولین نخستین مرکزی است که وابسته به مرجعیت اعلائی شیعه در تلاش است متون مذهبی را به بریل و زبان اشاره و کتاب گویا عرضه کند.

سابقه نشر قرآن بریل

نخستین تلاش‌ها برای بریل سازی قرآن کریم معلوم نیست و نمی‌دانیم چه کسانی و در چه زمانی قرآن را بریل ساخته و عرضه کردند. اما به نظر می‌رسد پادشاهی عربستان سعودی زودتر از دیگران، اقدام به چاپ و نشر قرآن بریل نموده و قرآن بریل را برای بعضی کتابخانه‌های جهان فرستاده است.

ملک عبدالله پادشاه اردن دومین مقامی بود که قرآن بریل را برای عموم مردم منتشر کرد. قرآن ملک عبدالله در شش جلد قطع خستی بزرگ منتشر شده و به همه مراکز فرهنگی و کتابخانه‌های جهان ارسال شده است.

اما این دو قرآن دارای اغلاط بسیار است و هرچند هزینه‌های بسیار صرف صحافی و جلدسازی آن شده ولی محتوای آن مشکلات عدیده دارد. از اینرو دفتر فرهنگ معلولین تصمیم گرفت قرآن بریل جدیدی را در سه فاز منتشر و به کتابخانه‌های مهم جهان اهدا کند. یک تیم از متخصصین مسئول تهیه مقدمات شدند؛ بالاخره سه ماه طول کشید تا فایل نهایی آماده شد.

فایل تهیه شده مبتنی بر قرآن عثمان طه است و تلاش شده بدون مشکلات و اغلاط باشد. پس از آماده شدن فایل، نوبت به آماده سازی دستگاه بریل و نصب فایل روی دستگاه رسید. پس از این مقدمات، دستگاه جهت تبدیل فایل بینایی قرآن به خط بریل تنظیم شد؛ نهایتاً فایل‌ها روی کاغذهای ضخیم اجرا شدند.

امیدواریم این پروژه به بهترین شکل و با کیفیت مطلوب بوده و بتواند در همه کشورهای جهان روشندان علاقه‌مند به قرآن کریم را خوشحال کند. و به عنوان هدیه مردم مسلمان ایران، برازنده و مناسب شأن والای قرآن و جایگاه مردم ایران باشد.

مشکلات و آسیب‌شناسی

در هر یک از مراحل انتشار قرآن به خط بریل، موانع و مشکلاتی وجود دارد. زیرا ابعاد خط بریل و آثار بریل هنوز نقادی و بررسی دقیق نشده؛ نیز کارشناسان برای رفع مشکلات نظری و علمی در هر بخش، راه‌کارهای جامع عرضه نکرده‌اند. اما برای شناخت مشکلات، نخست مهم‌ترین مراحل تولید این قرآن را بررسی کرده و در هر مرحله به رصد کردن و بررسی مشکلات می‌پردازیم؛ مهم‌ترین این

داشته باشد. تنظیم برنامه و دستگاه نیز مشکلات خاص خود را دارد بویژه وقتی دستگاه پیشرفته نباشد و طرحهای صنعتی و کلان را بخواهیم توسط آن اجرا کنیم. مدیریت این نشر مثل دیگر ناشران قرآن بریل اذعان دارد که برای نشر قرآن بریل نخست باید کوتاه‌نویسی عربی و کوتانویسی قرآنی مصوب و مورد قبول همگان قرار گیرد. نیز آوانگاری و علائم سجاوندی و قواعد تجوید توسط همه مراکز نشر قرآن بریل تصویب و اجرایی گردد، آنگاه می‌توان قرآن بریل را برای همه جهانیان می‌توان منتشر نمود. طراحی‌ها از یک سو باید صبغه مذهبی داشته باشد و از دیگر سو باید در سراسر جهان و مناطق اهل سنت پخش شود، مهم‌تر اینکه چون در همه مناطق جهان منتشر خواهد شد، از اینرو لازم است هم جذابیت داشته باشد و هم حساسیت برانگیز نباشد.

صحافی بریل ویژگی‌های فنی خاص خود را دارد و اگر فاصله کاغذها مراعات نشود، فشار آن‌ها بر روی یکدیگر موجب از بین رفتن برجستگی بریل می‌شود. و بالاخره پس از تولید نهایی قرآن بریل، باید آن را به مراکزی اهدا کرد که به روشندان خدمات می‌دهند. از اینرو درصدد شناسایی کتابخانه‌ها و مراکزی هستیم که با اهدای قرآن به آنها، حداکثر سودمندی به دست آید. در ضمن از همه کسانی که اطلاعات خاص از کتابخانه‌ها و مراکز خارج از کشور دارند درخواست می‌شود دفتر فرهنگ معلولین را یاری دهند.

امتیازات و اهمیت

قرآنی که توسط دفتر فرهنگ معلولین تهیه شده نسبت به قرآن‌های پیشین امتیازاتی دارد. هر چند فقط متن عربی قرآن تبدیل به بریل شده است؛ ترجمه به زبان دیگر در این پروژه مورد نظر نبوده است. البته درصدد هستیم در پروژه دیگر چند ترجمه مهم هم تبدیل به بریل شود. قرآنی که دارای رسم الخط عثمان طه بوده مبنای کار در دفتر فرهنگ معلولین قرار گرفت. هدف این است که حافظان و قاریان روشندان که تعداد آنها کم نیست، بتوانند راحت‌تر از این کتاب آسمانی بهره ببرند.

با توجه به احساس نیاز نابینایان به قرآن‌های مطمئن و صحیح که با استانداردهای بین‌المللی نیز مطابقت داشته باشد، به طوری که غیر از نابینایان ایران، نابینایان دیگر کشورها هم بتوانند از آن استفاده کنند، مقدمات تحقیق، پژوهش در رسم الخط قرآن به خط بریل توسط دفتر فرهنگ معلولین از آذرماه سال ۹۲ آغاز و همه مراحل از تحقیقات اولیه چاپ و نشر آن در همین دفتر اجرا شد. پس از انتشار خبر این طرح، نابینایان از مناطق و

کشورهای مختلف با خوشحالی اعلام کرده‌اند که منتظر دریافت آن هستیم.

در سال‌های متمادی انتشار قرآن کریم به خط بریل، مورد توجه علاقمندان و قرآن‌پژوهان قرار داشت. ثمره این علاقه و توجه در حوزه فعالیت‌های قرآنی، اهتمام به برگردان مصحف شریف به خط بریل در نسخه‌های مدیریت این پروژه درصدد انتشار نسخه بریل قرآن کریم، با شیوه و رسم‌الخط بین‌المللی که همه مسلمانان نابینا پذیرای آن باشند؛ نیز با کمترین اشکالات و در عین حال اصلاح برخی علائم اضافی در رسم‌الخط عربی بریل بوده است. دفتر فرهنگ معلولین تلاش کرده نظریات انتقادی کارشناسان قرآن کریم را با رعایت احترام و ادب اخذ کرده و نکات اصلاحی آنان را اجرا نماید.

قرآن‌های بریل موجود از لحاظ رسم الخط، ضبط و علائم وقف دارای ایراداتی هستند، البته هر کدام از آنها در طی چندین سال به مرور کم‌اشکال‌تر شده و همه رو به کمال هستند. اما کارشناسان دفتر فرهنگ معلولین سعی کردند قرآنی را مبنا قرار دهند که بی غلط یا کم غلط‌تر باشد. از سوی دیگر باید رسم‌الخطی انتخاب می‌کردیم که فقط پذیرش داخلی نداشته بلکه هم مبتنی بر تجارب حدود یک قرن ایرانیان باشد و هم مبتنی بر دستاوردهای کارشناسان دیگر کشورهای اسلامی باشد. از اینرو تلاش شده رسم‌الخط این مصحف مطابق با ضوابط و قواعد بین‌المللی یعنی همه کشورها تنظیم شود؛ به شکلی که قرآن‌پژوهان نابینا در همه مناطق جهان بتوانند به طور سلیس و روان مطالعه کنند.

ویژگی‌های فنی

غیر از ویژگی‌های مزبور، می‌توان به نکات زیر هم اشاره کرد:

- هر سه جزء از متن قرآن به خط بریل در یک جلد جداگانه تنظیم شده و جمعا ده جلد شده است.
- متن مصحف شریف روی برگه‌های سایز A۴ و وزن ۱۶۰ گرم تبدیل به بریل شده است. این ویژگی‌ها هم ماندگاری و دوام آن را تا حد زیادی بالا می‌برد و هم سبک بودن و آسانی جابجایی آن را به همراه خواهد داشت.
- به منظور سهولت در قرائت و دسترسی آسان‌تر به شماره آیات، شماره آیات داخل پرانتز گذاشته شد.
- علائم وقف مورد استفاده در این مصحف بر طبق آخرین تحقیقات بین‌المللی مرکز طبع و نشر قرآن جمهوری اسلامی ایران است که راهنمای بریل این علائم در ابتدای هر جلد از این مصحف به دو زبان عربی و فارسی درج

افغانستان و تاجیکستان، روی جلد، پشت جلد و صفحه توضیحگر به زبان فارسی است.

۲- برای مناطق عرب زبان شامل کشورهای جهان عرب، روی جلد، پشت جلد و صفحه توضیحگر به زبان عربی است.

۳- برای کشورهای حوزه نفوذ زبان انگلیسی مثل هند و پاکستان و ... روی جلد، پشت جلد و صفحه توضیحگر به انگلیسی است.

دومرحله‌ای بودن نشر

قرآن به خط بریل برای همه مسلمانان جهان، توسط دفتر فرهنگ معلولین در دو مرحله اجرا می‌شود. در مرحله نخست تعدادی محدود منتشر و برای شخصیت‌های کارشناس و مراکز علمی مهم نه فقط در سراسر ایران بلکه برای عراق، سوئد، پاکستان، مصر و انگلستان ارسال شده و پس از اخذ نظریات، اقدام به نشر انبوه و عمومی خواهد شد.

نهج البلاغه و صحیفه سجادیه

نهج البلاغه به عنوان ثمره قرآن یا اخ القرآن و صحیفه سجادیه به عنوان اخت القرآن هم در حال کارشناسی و اجرای نشر محدود است.

پیش‌بینی می‌شود این مجموعه، شامل قرآن کریم، نهج البلاغه و صحیفه سجادیه، بیست و پنج جلد و با صحافی و جعبه چرمی بسیار نفیس عرضه شود. انشاءالله می‌دانیم که عجله، آفت اینگونه پروژه‌ها است و باید مراحل آن به تدریج طی شود تا به مرحله مطلوب و انتشار عمومی برسد.

شده است.

- تمام حزب‌های این قرآن از ابتدای پاراگراف آغاز شده همچنین تقسیم‌بندی جزء، ثلث و ربع حزب در آن صورت گرفته است.

- در بالای هر صفحه از این مصحف شماره جزء و نام سوره درج شده که راهنمای خوبی برای کاربران است.

- ابتدای هر سوره به گونه‌ای تنظیم شده که در آن شماره و نام سوره، شماره جزء، حزب، تعداد آیات آن سوره و مکی، مدنی بودن آن ذکر شده است.

- در هر جلد توضیحات آن به صورت خط بینایی بر روی جلد هم آورده شده است. همچنین همان توضیحات به خط بریل در صفحه نخست آمده است.

- ده جلد این مصحف شریف درون جعبه‌ای با طراحی زیبا قرار گرفته تا حمل و نقل آن آسان‌تر شود.

رونمایی و پخش

اهمیت این پروژه موجب شده تا مراسمی برای رونمایی آن در نیمه دوم سال ۱۳۹۳ برگزار گردد. پس از رونمایی، محموله‌ها به مناطق تعیین شده حمل و به کتابخانه‌ها اهدا می‌گردد.

متن قرآن برای همه مناطق جهان یکسان و مشابه است ولی روی جلد و پشت جلد و توضیحات در صفحه پایانی سه گونه است:

۱- برای مناطق فارسی زبان شامل کشورهای ایران،

